

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון תע"ה | פרשת אח"מ - קדושים | תשפ"א | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם יש בל תלין בהלנת שכר של "בייבי-סיטר"

א. חובת נתינת שכר בזמנו. ב. בל תשאה. ג. זמן חלות האיסור. ד. עד צ"ח"כ או עד השקיעה. ה. לא תבע משכורתו. ו. הטעם שצריך לתבוע. ז. תביעה על ידי שליח. ח. מוחל לו על הלנת השכר. ט. הבאת המעות. י. לזכות השכר ע"י אחר. יא. שכר של קטן וקטנה. יב. תביעת האב. יג. מחילה של קטן.

א. חובת נתינת שכר בזמנו

כתוב בתורה (ויקרא פ"ט פס' יג) "לא תעשק את רעך ולא תגזול לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר". ועוד כתוב (דברים כ"ד פס' טו) "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואילו הוא נשא את נפשו ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטאי". ועיי' ברמב"ם (מ"ע ר' ול"ת רלח), בסמ"ג (עשין צ לאוין קפא) ובחינוך (מצוות רל תפח) שמנו מ"ע ולאווין אלו בתרי"ג מצוות.

ואמרו בב"מ (ק"א) שכל הכובש שכר שכיר עובר בה' שמות ועשה "בל תעשק את רעך", "בל תגזול", "בל תעשק שכיר עניי", "בל תלין", "ביומו תתן שכרו" ו"לא תבא עליו השמש". ופרש"י דעובר על לא תגזול דאוקימנא ליה בב"מ (ס"א) לכובש שכר שכיר. והקשו שם דאיך עובר בכלון והרי על בל תלין אינו עובר אלא אחר שעבר הלילה ועל ביומו תתן שכרו עובר אחר שעבר היום, ויישב רב חסדא "שם שכירות בעלמא". ופרש"י דהכי קאמר עבירות של השמות הללו בשם שכירות הן יש מהן בשכירות לילה ויש מהן בשכירות יום. אלא "שחרמב"ם" (שכירות פ"א ה"ב) והטור (ח"מ ס"י שלט) סתמו בזה ומשמע שגם על שכיר יום או לילה עובר בכלום. וכ"כ המ"מ (ס"ו). וביאר הב"י (ס"ו) שחרמב"ם מפרש דברי הש"ס שם דעובר על כולם דשם שכירות בעלמא חד הוא. וכן נקט הפרישה (אות ג).

והשו"ע (שם ס"ו ג) כת' כלשון הרמב"ם. וכת' הסמ"ע (ס"ק א וס"ק יא) שמ"מ איינד לאווין אינו עובר אא"כ אין דעתו לשלם לו כלל, משא"כ בלאו דלא תבוא כו' דעובר מיד שעבר זמנו אף שדעתו לשלם לו. וכן פסק האהבת חסד (שם פ"א אות יג). ועיי' בכסף הקדשים (ס"ו). וכת' הרב פעלים (ח"ד ס"ד ז) דבכל תשלום שכר שכיר מלבד בל תלין יש משום פריעת בעל חוב מצוה.

וכת' החי"א בצוואתו (ברית אברהם אות כח) דזהירו מאוד בנפשותיכם שלא לעבור על לאו דלא תלין, ואפי' אם תצטרך לבטל תפלת מנחה בעבור זה עד שתשיג מעות לסלק לו מוטב שלא להתפלל, ע"כ. ועיי' בשד"ח (ח"א כללים ס"ו כו) בשם הדברות קודש של ר' חיים ויטל. וכת' האהבת חסד (אות ד) שאשה שיש לה בעל, ונושאת ונותנת בתוך הבית, ושכרה פועלים, עוברת משום "בל תלין". ועיי"ש (אות ה) דאם מת הפועל, אין הבן יורש זכות אביו, לענין שיאה בעל הבית עובר עליו משום "בל תלין", ע"כ. ועיי' ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון ת"ז שהבאנו מהפוסקים שאם אין לו מעות יש ללוות ואפשר שאפי' חובה יש בזה.

ב. בל תשאה

ואיתא בב"מ (ק"ב) ת"ר ממשמע שנא' "לא תלין פעולת שכיר אתך" איני יודע שעד בקר מה ת"ל "עד בקר" מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד, מכאן ואילך מאי, אמר רב עובר משום בל תשאה, אמר רב יוסף מאי קראה אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך. וכן פסקו הט"ש"ע (ס"ג ע"ח). וכתב הרע"א (ס"ו) בשם הר"ן ששכיר לילה אם עבר עליו יום ראשון אינו עובר אח"כ משום לא תבא עליו השמש, ע"כ. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון ת"ז האם עובר על איסור זה בכל רגע ורגע.

ג. זמן חלות האיסור

ועיי' עוד בב"מ (ק"א) דאמר רב שכיר שעות דיום גובה כל היום שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה. ופרש"י שכיר שעות דיום שנשכר לו מן הבקר עד חצות. גובה כל היום, דהא כלתה שכירתו מחצות, ואיכא בלא תבא. שכיר שעות דלילה גובה כל הלילה, ולכשיעלה עמוד השחר עובר משום בל תלין דהא נשתעבד לו קודם לכן, ע"כ. וכן פסק השו"ע (ס"ג ע"ג).

וכת' הנמוק"י (ס"ו ע"ג ד"ה גמ) שמשמע מהתוס' דפועלים דידן שאינם עושים מלאכה עד הלילה ומתחלה אדעתא דהכי אגרי להו כיון ששקעה עליו חמה עובר משום לא תבא עליו השמש, מיהו היכא ששהה במלאכתו עד הלילה משמע דאינו עובר אע"ג דמתחלה לאו אדעתא דהכי אגריה, ע"כ. והביאו הרמ"א (ס"ו).

ד. עד צאת הכוכבים או עד השקיעה

ויש לדון האם עוברים מזמן השקיעה או מהלילה, דהרי בפס' כתוב "לא תבא עליו השמש". ומשמע לכאורה שמהשקיעה עובר, שהוא זמן שהשמש מתכסה. שו"מ באהבת חסד (ח"א פ"ט אות א) שכת' שצריך לזהר לפרוע לו קודם שקיעת החמה, דאז הוא בודאי יום. דלאחד שקיעה הוא בה"ש, ואם לא פרע לו קודם השקיעה, עכ"פ יראה לפרוע לו קודם צה"כ, דאל"ה בודאי יעבור אז בלאו ועשה זו, ע"כ. ועיי"ש בנתיב החסד (אות ז) הוכחותיו לזה. ועיי"ש (הגה ח) שאם לא פרע לו עד צה"כ, מ"מ יהיה זהיר לפרוע לו בלילה, אם תבעו, ולא ימתין עד שיעלה הע"ש, דנהי דלרבי יוסי, מיד שיצאו הכוכבים, כבר עבר הלאו, דלא תבוא עליו השמש, ש"מ אכתה איכא נפקי"מ בזה לענין איסור דבית.

אולם השב"ט הלוי (ח"ז ס"י רלא אות ב) והתשובות והנהגות (ח"ג ס"ג ת"א אות ז) כתבו שהוא עד שקיעת החמה, עיי"ש. ודעת המשכנתא הרועים (הובא בשד"ח מע"ב ס"י כו) שהוא בצה"כ ממש ולא בבח"ש. ולענין מעביד הנוהג כר"ת עיי' מש"כ בתשובות והנהגות (שם אות ז). ועיי' עוד בשבט הלוי (ח"ז ס"י רלב) שעובד שסיים עבודתו כשעדיין יום והמעביד שוהה במדינה אחרת שכבר לילה, או להיפך, זמן חיוב התשלום הוא לפי מקומו של העובד, כי עיקר קפידת התורה בזמנו של העובד.

ה. לא תבע משכורתו

ותנן בב"מ (ק"א) אימת, בזמן שתבעו, לא תבעו אינו עובר עליו, ע"כ. ואמרו בגמ' (ק"ב) ת"ר לא תלין פעולת שכיר, יכול אפי' לא תבעו, ת"ל אתך לדעתך. וכן פסקו הרמב"ם (שם ח"ד) והט"ש"ע (ס"ו).

ועיי' בהתעוררות תשובה (ח"ג רס"י מא) שאף אם לא תבע מ"מ אם משלם בזמנו מקיים מ"ע. והדברי חיים (נ"ו"ד ח"ב ס"א י"ד ד"ה והנה י"ל) כת' ש"פ שאף אם לא תבע אע"פ שאינו עובר אכתי איכא חובה לשלם, והוכיח כן מהגמ' בב"מ (ק"ב) שמבואר דהיכן דקתני אינו עובר משמע דחיובא מיהא איכא. אלא דשו"ר בריטב"א (שם ק"א) דאף עשה דביומו תתן שכרו ליכא, והביאו הערך שי (רס"י שלט). וכן העבודת הגרשוני (ס"ז ז) הובא בנחל יצחק (ס"י ט) ובענין יצחק (ס"י ע"ד אות כד) כת' שאם לא תבעו אין חיוב כלל, דדרשינן אתך לדעתך ודייקנן לאמרוק אין לא תבעו, משמע שאם לא תבעו הוה נמי מדעת הפועל וכמ"ש רש"י לדעתך ולא מדעתך, ע"כ.

ו. הטעם שצריך לבל תבוע

ועיי' באהבת חסד (פ"ט נתי"ח אותיות כ"ט רלב) שביאר דהיינו טעמא דאינו עובר בכה"ג כי מדלא תבע מוכח שמדעתו הוא ונתרצה לזה ומרשהו שיהיה שכרו בידו עד אחר הזמן, ופשוט דאף אם לא תבעו בפירוש כל שבה השכיר אצל הבעה"ב אחר שכלה מלאכתו כנהוג הוה כאילו תבעו ומה שלא תבעו בפירוש הוה משום כסופא, וכן משמע בתורת כהנים (קדושים פ"ב ב, ס, ועיי"ש ואיתיות לב ולט) שמה"ט אם השכיר לא הגיע מחמת אונס על השוכר לשלוח לו את שכרו כי אין כאן סיבה לתלות שמסתמא שמתרצה בזה, ע"כ. אלא שלפי ההלכות קטנות דלהלן שאם שלח שליח לתבוע לא מהני ע"כ לא ס"ל לאהבת חסד דהרי דאין לו חיוב כלל, דדרשינן אתך לתלות שאינו מקפיד. ועיי' בשמעתא עמיקתא גליון ת"ז לענין להתנות שלא יהיה משום בל תלין.

ולפי"ז במקום שמסתבר שלא תבעו כי בוש ממנו וכדו', כיון שאין הוכחה בשתיקתו שמסכים להמתין צריך להחמיר לשלם מיד. ועל כן שמרטפית (ביביסיטר) וכדו', בפרט כשהיא קטנה יש לחוש שלא תובעת שכרה משום בוש, ועל כן יש להחמיר בדבר.

ז. תביעה על ידי שליח

ולפי האהבת חסד הנ"ל י"ל שאלא אם שלח שליח (אפי' אינו בר שליחות) שיתבע מהני, כי יש כאן גילוי דעת שמקפיד על התשלום בזמן, וכן משמע מדבריו שם בנתיב"ח (אות לב). וכן פסק הערוה"ח (אות יב). וכן מבואר בכסף הקדשים (ס"ו) אלא שמסתפק באופן שאין אפשרות לשלוח השכר ע"י השליח, כגון שהשכיר לא נתן שירות להשליח שיתנו בידו המעות, שאין משום בל תלין, כי הבעה"ב יכול לומר שאינו מחויב להוליד המעות אליו, ועיי' עוד בזה להלן. וההלק"ט (ח"ב ס"י לא) נקט דלא מהני, דלאו כל כמיניה לשוויי שליח לחיוביה לזה. והרע"א (על ס"ג ע"ה) כת' שדבריו לא נראים לו.

פניני הלכה

ש"צ החוזר על תפלתו שבקול רם האם ישאו הכהנים כפיהם שנית

עובדא הוה שטעה החזן בחזרת התפלה בדבר שצריך לחזור בו, ולא נתבררה טעותו עד אחר שסיים תפלתו, והוצרך לחזור שוב על תפלתו שבקול רם. ונתתי דעתי אם יהיה כן בשחרית אם צריכים הכהנים לחזור ולישא כפיהם.

דאיתא במתבאר (ס"י קכ"ו ס"ג) כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל, ש"צ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם, חוץ משחרית של ר"ח שאם שכח ש"צ ולא הזכיר יעלה ויבא עד שישלים תפלתו אין מחזירין אותו, מפני טורח הציבור, שהרי תפילת המוספים לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח. אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרצה ואין בזה טורח צבור. ע"כ. ויש להתספק היכא שחוזר על תפלתו אם יחזור הכהנים וישאו כפיהם.

והנה היכא שחיסר הזכרה בתפלתו, כגון ששכח בחזרת התפלה לומר יעלה ויבא, ונתנו הצבור דעתם על כך רק לאחר נשיאת כפיהם קודם שסיים תפלתו, דדינא הוה לחזור לרצה, היה מקום לתלות הדבר בבי' הדעות הנזכרות בתוס' בברכות כו: היכא דטעה ולא הזכיר ר"ח במנחה אם יחזור ויתפלל שוב בלילה תפלת השלמה, מאחר דבלילה כבר אינו ר"ח ולא יזכיר ר"ח בתפלתו. וביארו הפוסקים דנח' אם תפלתו הראשונה שהיתה ללא הזכרה הוי תפילה אלא דהיה חסר בה הזכרה, וע"כ היכא דגם בתפילת השלמה לא יזכיר ר"ח בהזכרה למה יחזור שוב ויתפלל. או דתפלתו הראשונה אינה תפלה כלל וע"כ צריך לחזור ולהשלים תפלתו אף ללא הזכרה כיון דחשיב שלא התפלל תפלת מנחה.

דלכא"י אם תפלתו חשיבא תפלה אלא דחסר בה הזכרה, י"ל דיצאו ידי חובתם בנישיאת כפיהם שהיתה בתפלה זו, דהא עכ"פ נשאו כפיהם בתפלה. אך אי נימא דתפלה שטעה בה לא חשיבא כלל תפלה, יש מקום לומר דיחזרו הכהנים וישאו כפיהם שוב. מיהו י"ל דבכה"ג שאכתי לא סיים תפלתו, וחוזר לרצה, לכו"ע חשיבא תפלתו תפלה, כיון שתיקנה בחזרתו. ושפיר חשיב דנשאו הכהנים כפיהם בתפלה לכו"ע.

ומ"מ אכתי יש להסתפק, באופן שהזכיר טל ומטר בברכת השנים בימות הקיץ, דצריך לחזור על תפלתו, אם יחזרו הכהנים וישאו כפיהם. דבכה"ג גרע טפי מהיכא שרק השמיט הזכרה בתפלתו. ובפרט היכא דכבר סיים תפלתו וחוזר שוב על התפלה מתחילתה. ועיי"ש באשל אברהם (לגרי"א מבוסטאטש זצ"ל - ס"י קכ"ו) שסתם וכתב - חזן טועה בחיתום ברכת חוזר ג"כ לראש, ואם באחרונות חוזר אל רצה, ואומר ברכת כהנים בפעם הב' ג"כ. עכ"ל. ואפשר דס"ל דמאחר שחוזר תפלתו צריך לחזור על כל פרטי התפלה ומש"ה יחזרו הכהנים וישאו כפיהם. ומסתימות דבריו נראה דאף יחזרו הכהנים ויברכו על נשיאת כפיהם.

אולם יש לדון בדבר, דהנה המג"א בס"י קכ"ו ס"ק ג' כתב משמיה דר"מ מינן טועה בחיתום ברכת חוזר ג"כ שניה חוזר ומברך אפי' באותו ציבור. אולם הלבנוש (שם ס"ג) כתב דאם ירצה הכהן לעלות פעם שנית ביום בצבור אחר, צ"ע אם צריך לברך פעם שניה אשר קדשנו במצותיו וזונו לברך את עמו ישראל, והביאו הגאון רע"ק"א בהגהותיו על השו"ע שם. ואפשר דהא"א שסתם בזה משום דס"ל לדינא כהמג"א משמיה דר"מ מינן [וכן הכרעת המשני"ב שם ס"ק י"א, ובשה"צ שם ס"ק ח']. אינו דס"ל דשאני הכא דדינא הוה דצריך לחזור על תפלתו, בכלל זה דצריך לחזור על ברכת כהנים, ולכו"ע יכולים לחזור ולברך על נשיאת כפיהם.

